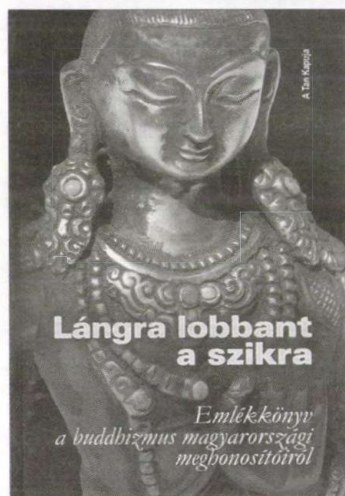

Arhataink arcképcsarnoka

Lángra lobbant a szikra – Emlékkönyv a buddhizmus magyarországi meghonosításáról

Szerkesztette Kalmár Csaba

A Tan Kapuja Buddhista Egyház, 2004. 126 oldal

A buddhizmus magyarországi megjelenésének első, jól dokumentálható emléke a *Barlám és Jozafát* című, indiai buddhista forrásokra visszanyúló keresztény legenda, Buddha élettörténetének keresztény átdolgozása, amelyet görög fordítása, majd a *Legenda Aurea* ('Arany Legenda') tett népszerűvé Európában. Arról szól, hogy Abenér indiai királynak, a keresztények ellenségének megjövendőlik, hogy fia éppen a keresztény vallásra fog áttérni, s e hit bajnoka lesz. A király ezért a világtól elzárva neveli fényes palotában Jozafát királyfit. (E név végső soron a bódhiszattva – Buddha előző megtestesülése – szóból torzult a szöveghagyományozás során.) Azonban a felserdült ifjú a palotából kimenve meglátott egy beteget, egy vakot, egy aggot és egy halottat, s rádöbbsent az élet hiábavalóságára. Ekkor bejutott hozzá a palotába Barlám remete és keresztény hitre térítette. Atyja hiába próbálta visszatartani, Jozafát ellenállt minden csábításnak. Végül atyját és egész Indiát megtérítette, majd remetességben végezte életét.

A legenda indiai forrása ismeretlen, valószínűleg a VI. századtól pehlevi (közép-perzsa), szír, arab és grúz közvetítéssel került a görög irodalomba. (Közülük csak az arab és grúz változatok maradtak fenn.) A görög változatok szerzőinek a hagyomány vagy egy János nevű palesztinai szerzetest, vagy Damaszkuszi Szent

Jánost (675–750), vagy az Athosz-hegyi grúz kolostor apátját, Szent Euthümioszt (955–1028) tartja. A görög szöveget ismeretlen szerző a XII. században latinra fordította, s a történet lerövidítve bekerült a Jacobus a Voragine (meghalt 1298-ben) szerkesztette *Legenda Aurea*-ba (XII. század), majd a XIII–XVI. század között szinte valamennyi nyugat-európai nyelvre lefordították, gyakran regényes változatban. (Legnevezetesebb közülük Rudolf von Ems verses, 1220 utáni német fordítása, magyar fordítása csak a XVI. század elején készült.) A katolikus egyház a XVI. századtól a két címszereplőt keresztény szentként is szerepeltette, napjuként november 27-ét jelölve meg. A keleti kereszténységben a görög változatot fordították tovább számos nyelvre. A mű jelentős hatást gyakorolt a nyugat-európai dráma fejlődésére, s a legenda mellékmotívumai gyakran önállósultak az európai irodalmakban és művészetben.

A keresztény művészet a legendából főleg azt az epizódot tüntette ki, amit Barlám remete mesél Jozafát királyfinak a halál által meglesett bűnösök gondatlanságáról és büntetéséről. Barlám ahhoz az emberhez hasonlítja őket, akit egy egyszarvú (a halál) üldöz s aki belekapaszkodik egy fa (az élet) ágába, s azt hiszi, hogy túl van a veszélyen. De rémülten veszi észre, hogy két patkány, egy fehér és egy fekete (a nappal és az éjszaka) rágja a fa gyökerét, és hogy a mélyben ott van egy szörny, hogy felfalja. Ám elegendő megízlelnie a mézet, amit a méhek a fa ágai közé helyeztek (érzéki kísértés), hogy elfeledkezzen a veszélyről. A halálnak ezt az allegóriáját szívesen alkalmazták a középkorban a zsoltároskönyvek miniatúrai és a szobrászok, s általában egy fán ülő férfi jeleníti meg a parabolát.

A meglehetősen heterogén személyiségeket – végső soron a magyarországi buddhizmus arhatait, összesen harmincat – egy szintén heterogén szerzőgárda által bemutató, objektívvé csiszolt kötetet Kalmár Csaba szerkesztette. Ami az arhatokat illeti, szanszkritul tiszteletre méltó személyt, szentet jelent. A korai buddhizmusban olyanokat, akik a négy nemes igazságot megértve a helyes magatartás nyolcas ösvényén eljutottak a megvilágosodáshoz, ahonnan már bizonyosan a teljes nirvánába jutnak el a halál után, megszabadulva a reinkarnációk körforgásából.

A magyar arhatok jelentős részét életében nem övezte különösebb tisztelet, s gyakran a helyes magatartás fogalma alatt is meglehetősen mást értettek, mint környezetük. A kötelezőnek számító, a róla szóló könyvekkel és bibliográfiákkal könyvespolcokat megtöltő Kőrösi Csoma Sándor viszi a prímet. Még útját is – tökéletesen értelmetlenül – többen megismételték: ki gyalog, ki repülővel. Csak betegségeiről, halálának körülményeiről tucatnyian értekeztek, míg Bernard Le Calloc'h ki nem mondta a megnyugtató választ a megfejthetetlen rejtélyre (hogyan is végezheti egy ilyen nagy tudós, egy ilyen szívós, elszánt ember): végelgyengülésben hunyt el (1989–1990, a téma persze nem lezárt: 1994).

Néhány kalandos sorsú és foglalkozású utazó (róluk kicsit másképpen: Balázs, szerk., 1993) és többé-kevésbé tudósnak minősíthető személyiség közül becsöppent az arhatok sorába Hopp Ferenc is, akinek az égvilágon semmi köze nem volt a buddhizmushoz: nagyiparos volt, aki több világ körüli utat tett, viszont

műgyűjtő szenvedélyét tényleg elsősorban Kelet-Ázsiában gyakorolta, s így joggal szerepeltethető a kötetben. A tan tényleges megjelenése Magyarországon a *Buddhista Kátét* megjelentető (1893) Hollósy Józseftől számítható. Ami a hazai irányzatokat illeti, a XX. század elején elsősorban a hínájána képviselői voltak jelen, majd a század második felétől a mahájána követői vannak többen. 1951-től – közel 40 éven át, az egyébként Christian Morgensterntől is fordító Hetényi Ernő vezetésével – Buddhista Misszió működött Budapesten, s az 1980-as évek második felétől legalább fél tucat jelentősebb rend ismert.

A könyvben Kőrösi Csomát mint első, Hollósyt mint második bódhiszattvát említik (24. o.) – többet egyelőre felvenni nem érdemes. A bódhiszattva (szanszkritul megvilágosodott lény, megvilágosodás lényegű, megvilágosodásra törfő) a bölcsesség és könyörületesség révén a megvilágosodás fokára eljutott egyén. A hínájána irányzatban a leendő buddhaság várományosa, akit csupán egyetlen fokozat (újjászületés) választ el a megvilágosodástól és aki a nirvánába való érkezés előtt áll. Maga Buddha is bódhiszattva volt megvilágosodását közvetlenül megelőző állapotában, illetve – más felfogás szerint – előző életeiben. A mahájána irányzat szerint a teljes megvilágosodást elért személy, aki a tökéletesség minden fokán túljutva elérhetné a nirvánát mint végcél, de erről lemondva a még tévelygők érdekében ekkor sem távozik a nirvánába, hanem ezen a világon segíti az élők megigazulását, szabadulását. A hínájána szerint a bódhiszattva útja nem mindenki számára járható, a bódhiszattvák száma csekély; a mahájánában a bódhiszattva több szintre tagolt útját elvben mindenki járhatja, számuk elvben végtelen. A mahájána panteonba bódhiszattvaként felvettek valóban élt személyeket (buddhista mestereket) is, de a fő szerepet a tisztán mitologikus bódhiszattvák játsszák. Tibetben és Mongóliában Avalókitésvara, Mandzsusri és Vadzsrapáni alkot bódhiszattva-hármas; Kínában legnépszerűbbek Avalókitésvara, a könyörületesség, Mandzsusri a bölcsesség, Ksitigarbha, a megváltás, Szamantabhadra, a boldogság megtestesítői. A bódhiszattvák száma ugyan gyakorlatilag korlátlanul szaporítható, még Jézust is szerepeltetik ilyen minőségben (visszaadva Barlám és Jozafát kölcsönét), de egyelőre elégedjünk meg két magyarral.

A könyv számos, elképesztően extrém figura életrajzát is tartalmazza, akik közül nem hiányozhat a XX. század egyik legfantasztikusabb kalandora, Trebitsch-Lincoln Ignác Timóteus (róla másképpen: Gömöri, 1985), aki a nemzetközi vallási hierarchiában talán a legnagyobb helyre emelkedett, igaz, addig nagy utat járt be, s előbb zsidó, majd református, azután presbiteriánus volt, míg buddhistává nem lett.

Az arhatok közül Tőkei Ferenc és Ecsedy Ildikó inkább a marxizmus erőteljes képviselőinek számítanak. Mindenesetre két-három évtizede aligha gondolta volna bárki, hogy halála után a buddhista panteonban is helyet kaphat olyasvalaki, aki életét a társadalmi formációk elmélete és az ázsiai termelési mód tanulmányozásával töltötte.

Megemlíthető, hogy az arcképcsarnok tagjainak jelentős része a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum munkatársa volt: az alapító, említett Hopp

Ferencen kívül Felvinczi Takács Zoltán, Baktay Ervin, Kovács György, Miklós Pál (élete két periódusában is), Tőkei Ferenc és Tóth Edit.

Ami a XX. század utolsó harmadának irodalmát illeti, két életrajznál – a tibetisztika 1980-as években jelentkező „új hulláma” legkiválóbb alakjainál, Szerb Jánosénál és Horváth Zoltánénál – van megemlítve Petri György neve (érdekes még: Betlen, 1989): vele azonban különösebb barátságban nem, de jó kocsmai ismeretségben álltak, vele általában más asztalnál ültek (pontosabban ültünk, Kicsi, 1992). Szerb Jánosról immár talán nem indiszkréción elárulni, hogy szerzői jogok miatt kapta nevét édesanyjától, Szerb Antal özvegyétől. A képen (117. o.) megjelent, szemüveges, ártalmatlannak tűnő fiatalember sem hasonlít arra a fülbevalós, haját varkocsban hordó, a keleti harcművészetekben is jártas személyiségre, akire talán még néhányan emlékeznek.

Horváth Zoltánt az irodalomtörténészek általában mint az Eötvös Kollégium könyvtárosát ismerték. E sorok írója hosszú éveken át elsősorban futballmeccseket követően számtalan éjszakát mulatott át vele, nagyon gyakran a szintén tibetista Fehér Judit társaságában. Éjszakai csúcsteljesítményünk talán az volt, amikor kb. 1986-ban, nyáron, úgy éjfél tájban Zoli, csak úgy viccből, a Fő utcában, a katonai ügyészség – ahol, s ezt tőle tudom, Nagy Imrét is kivégezték – első emeletének párkányára dobta Judit fapapucsát. Az előrohanó géppisztolyos őrkötől körbevéve vette le Zoli a papucsot – a vállamon állva. A nagy tréfamestert dicséri még későbből egy-két gondosan elpoentírozott – általában magukat arabnak valló egyének által kitervelt – bombariadó, ingyenes könyvvvásár meg még néhány hasonló, apró akció.

Mindenesetre a buddhizmus szentjei köztünk éltek, és – ezt sokan megerősíthetik – sok tekintetben nem is voltak olyan nyárspolgári értelemben vett szentek, némelyek számára pedig egyáltalán nem.

Irodalom:

Balázs Dénes, szerk.: Magyar utazók lexikona. Bp. Panoráma, 1993.

Betlen János: „Előhang. Szerb János gesztája elé.” *Mozgó Világ* 1989/12: 66–67.

Gömöri Endre: Az igazi Trebitsch. Bp. Kozmosz Könyvek, 1985.

Kicsi Sándor András: „A fröccsök előállításának szabályairól.” *Holmi* 4(1992)2: 255–7.

Le Calloc'h, Bernard: „Alexandre Csoma de Kőrös n'est pas mort du paludisme.”

Orvostörténeti Közlemények 125–132, 1989–1990: 5–32.

– : „Se peut-il qu'Alexandre Csoma de Kőrös soit mort d'une encephalite?”

Orvostörténeti Közlemények 145–146, 1994.